

Н.М. Трофименко, Б.В. Гончаренко

**ОКРЕМІ ПЕРСПЕКТИВНІ КРАСИВОКВІТУЧІ ДЕРЕВНІ ІНТРОДУЦЕНТИ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ САДОВО-ПАРКОВИХ ЛАНДШАФТІВ**

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України

**Ключові слова:** інтродуценти, рослина, оптимізація, вид, ландшафт

Рекомендовано окремі красивоквітучі деревні інтродуценти (переважно декоративні форми) родини Rosaceae Juss. та роду Forsythia Vahl з родини Oleaceae Lindl. для поповнення списку асортименту рослин, придатних для покращення декоративності, структури та продуктивності ландшафтних озеленювальних об'єктів. Ці рослини пройшли інтродукційне випробування в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України (НБС) і заслуговують на ширше використання.

Родина *Rosaceae* Juss. багата декоративними видами та формами рослин. В об'ємній за складом родині *Rosaceae* Juss. є чимало дерев з декоративними стовбурами, гілками, кронами, листками (за кольором та формою). Це – як власне види, так і створені в результаті багатоговікової садової культури форми: кулясті, колоновидні, пірамідальні, плакучі тощо, що у більшості випадків розмножуються щепленням. Такі форми, певна річ, підсилюють красу ландшафту і є чудовим матеріалом для створення різнопланових композицій.

Не менш важливе значення для оптимізації ландшафтів мають і кущі. Хоч їхня форма у більшості випадків не так чітко виражена ніж у дерев, вони бувають більшими чи меншими за діаметром куща, характером розташування гілок (пагонів); трапляються маленькі (карликові) кущі (*Spiraea japonica*: 'Nana', 'Alpina', 'Gold'; *Sp. bumalda* 'Little Princess' та інші) і сланкі (*Sp. pumilionum* Zbl., *Cotoneaster dammerii* 'Radicans' тощо). Дуже цікаві для декоративного садівництва ті форми, які вирізняються за декоративністю листків, забарвлення яких може змінюватися протягом вегетаційного періоду. Тому використання цих якостей у поєднанні з деревними формами і між собою є ефективним засобом досягнення виразності садово-паркових композицій. Такі форми є серед таволг, кизильників, фізикарпусів, керій, яблунь, груш [1,2].

Крім того, в родині Rosaceae є чимало рослин (і дерев, і кущів), які створюють основу багатьох композицій ландшафту завдяки масовому рясному цвітінню. Більшість інтродуцентів цієї родини відносять до красивоквітучих рослин, які підкреслюють красу рослин у різні періоди. Так, наприкінці квітня починають квітнути види родів мигдаль (*Amygdalus* L.), яблуня (*Malus* Mill.), вишня (*Cerasus* Juss.) та груша (*Pyrus* L.); на початку травня – хеномелес (*Chaenomeles* Lindl.), ірга (*Amelanchier* L.), більшість видів яблунь та груш; в середині травня фотінія (*Photinia* Lindl.) і до кінця травня – чимало видів роду

таволга (*Spiraea* L.), керія японська (*Kerria japonica* DC) та її форми, принсеція китайська (*Princepia sinensis* (Oliv.) Kom.) та інші; в червні – види та форми стефанандри (*Stephanandra* Sieb. et Zucc.), горобини (*Sorbus* L.), глоду (*Crataegus* L.), окремі таволги (*Spiraea japonica* L., *Sp. syringae* Lem., *Sp. veitchii* Hemse) та інші; у липні та впродовж літа – горобинник (*Sorbaria* A.Br.), окремі таволги (*Spiraea billiardii* Dipp.). Багато кущів квітнуть тривалий час, цвітіння різноманітне. То ж, використовуючи палітру кольорів квітів та час цвітіння можна збагатити і прикрасити барвами будь-які насадження представниками з родини Rosaceae.

Наприкінці вегетаційного періоду серед розових є чимало рослин, які своєю красою під час дозрівання плодів не поступаються тим, які славляться цвітінням. Це рослини видів та форм родів *Sorbus* L., *Pyracantha* Roem., *Cotoneaster* Medic., *Malus* Mill., *Photinia* Lindl. та інші. Ще пізніше, коли вже відбувся листопад, ці рослини з декоративними плодами є найкращою окрасою будь-якого об'єкту, а деякі з них зберігають на кроні плоди до весни (яблуні, кизильники, глоди). В цей період на фоні хвойних краса згаданих рослин значно підсилюється. Крім того, плоди цих рослин – корм для багатьох птахів та тварин, які, безумовно, відіграють роль в боротьбі зі шкідниками насаджень.

Врахування при ландшафтному формуванні різних фенологічних форм – це ще один з важливих факторів для поліпшення декоративності, структури та продуктивності зелених насаджень різного призначення. Цим забезпечується також і збереження цінного генетичного матеріалу. Проведені в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України (НБС) дослідження свідчать про помітну різницю у проходженні основних фенофаз різними рослинами у групах видів: *Exochorda giraldi* House; *Malus purpurea* (Barbier) Rehd.; *Chaenomeles japonica* (Thunb.) Lindl.; *Ch. maulei* (Mast.) Schneid.; *Sorbus aria* (L.) Krautz.; *S. intermedia* (Ehzh.) Pers.; *Spiraea bumalda* Burv.; *Sp. nipponica* Maxim.). За характером вегетації серед них

чітко виділяються ранні, проміжні та пізні феноформи, використання яких можливо подовжити періоди цвітіння, плодоношення та закінчення вегетації рослин у композиційних групах, що важливо при створенні груп безперервного цвітіння.

Відомо, що впродовж останніх років вигляд озеленювальних об'єктів в європейських країнах значно змінився за рахунок широкого використання садово-декоративних форм, які нині все частіше трапляються і в нашій країні. В НБС мобілізовано і розмножено чимало таких рослин, вони передані для оптимізації паркових та інших ландшафтів - як тих, що тільки створюються, так і тих, що реконструюються. Нижче наводимо список цих рослин:

*Cotoneaster dammeri 'Radicans'*; *Crataegus monogyna 'Roseo-plena'*; *Cr. m. 'Rubro-plena'*; *Kerria japonica 'Pleniflora'*; *K. j. 'Argenteo-variegata' ('Picta')*; *Malus pumila 'Pendula'*; *Potentilla fruticosa 'Albottswood'*; *P. fr. 'Red Ace'*; *Physocarpus opulifolia 'Lutea'*; *Ph. op. 'Diabolo'*; *Pyracantha coccinea 'Lalandii'*; *P.c. 'Kasan'*; *Spiraea bumalda 'Anthony Waterer'*; *Sp. b. 'Little Princess'*; *Sp. b. 'Froebelii'*; *Sp. cantoniensis 'Lanceolata'*; *Sp. cinerea 'Grefsheim'*; *Sp. betuliflora 'Summer Snow'*; *Sp. japonica 'Alpina'*; *Sp. j. 'Crispa'*; *Sp. j. 'Albiflora'*; *Sp. j. 'Gold'*; *Sp. j. 'Goldflame'*; *Sp. j. 'Fortunei'*; *Sp. j. 'Macrophylla'*; *Sp. j. 'Plena'*; *Sp. j. 'Rubberrima'*; *Sp. j. 'Shirobana'* та інші.

В Україні одними з перших серед деревних рослин починають квітнути рослини з роду *Forsythia* Vahl., з родини маслинові (*Oleaceae* Lindl.). Цей рід об'єднує 6 видів та близько 50 культиварів. Чималі колекції форзицій зібрані в ботанічних садах та інших ботанічних установах України, де вони пройшли первинне інтродукційне випробування. Однак, до сьогодні в озелененні достатньо використовуються лише три види форзиції та кілька декоративних форм переважно форзиції середньої, це такі: *Forsythia europaea* Deg. et Bald.; *F. intermedia* Zab.; *F. suspensa* (Thunb.) Vahl; *F. intermedia 'Beatrix Farrand'*; *F. in. 'Linwood'*; *F. in. 'Parkdekor'*; *F. suspensa 'Decipiens'*. На наш погляд, розширювати асортимент форзицій слід за рахунок залучення в зелені насадження найдекоративніших форм форзицій: *F. in. 'Densiflora'*; *F. in. 'Gold Ranchen'*; *F. in. 'Gold Zauber'*; *F. sus. 'Variegata'*; *F. ovata 'Tetragold'* та форзиції найзеленішої (*F. viridissima* Lindl.) (вона найдекоративніша серед видів форзицій), а також форзиції яйцевидної (*F. ovata* Nakai), яка хоча й поступається в декоративності іншим форзиціям, проте є найзимостійкішою серед них [3].

Оскільки всі форзиції практично не ушкоджуються шкідниками та не потерпають від хвороб і квітують, як відомо, раніше від інших деревних рослин, то в ландшафтних композиціях варто завжди включати

цей ранньоквітучий елемент. В поєднанні з окремими ранньоквітучими таволгами (*Sp. arguta* Zab., *Sp. thunbergii* Sieb. ex Blume, *Sp. cinerea 'Grefsheim'*, *Sp. chamaedrifolia* L.) підсилюється яскравість цвітіння форзицій та рясність і чарівність цвітіння таволг. Так само гарно виглядають композиції форзицій і таволг, які квітнуть пізніше, бо на фоні яскраво-зелених кущів (після відцвітання) форзицій яскравіше і чіткіше цвітіння літньоквітучих рожевоцвітих таволг (*Sp. bumalda* Burv. та *Sp. japonica* L. і їхні декоративні форми; *Sp. syringae-flora* Lem., *Sp. billardii* Dipp.), а також й окремих білокіткочових (*Sp. nipponica* Maxim. та її форми, *Sp. veitchii*, *Sp. betulifolia* Pall. і її форми та інші). Також можна компонувати з форзиціями золотаволистої таволги, пурпурнолистої фізикарпуси та пістряволистої керії, виразність цих форм в цьому випадку підсилюється.

Так само можна створювати композиції та моносади тільки з різних таволг або тільки з різних форзицій, або алеї чи живоплоти з рослин одного виду, або бордюри з невисоких таволг, в яких сланкі таволги на передньому плані. Використовуючи різні таволги та форзиції і рослини інших видів, неважко створити групи безперервного цвітіння в продовж тривалого часу. Клумби з карликових таволг також актуальні, бо декоративні та довговічні, невибагливі, не вимагають прискіпливого догляду.

Безперечно, при формуванні садово-паркових, озеленювальних об'єктів необхідно враховувати, окрім підбору асортименту рослин для створення композицій, і критерії екологічного, фітоценологічного, філогенетичного та художньо-декоративного принципів, основний з яких, без сумніву, екологічний. Тому тільки після встановлення стану навколишнього середовища і врахування біологічних особливостей підібраних рослин, можна формувати чи реконструювати озеленювальний об'єкт – тільки в такому разі можна досягти його оптимізації.

Для цього з успіхом можна використовувати вже нинішній асортимент апробованих видів і форм згаданих вище рослин. Використавши ці рослини у формуванні насаджень можна задовольнити найприскіпливіші вимоги до стану та естетичного вигляду об'єктів озеленення при умові необхідного догляду за насадженнями, якого вимагають рослини, які його складають.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Каталог перспективного асортименту дерев і кущів для озеленення Києва та приміської зони (колектив авторів). - Полтава: Верстка, 2007. - 52 с.
2. Дендрофлора України. Дикорослі й культивовані дерева і кущі. Покритонасінні. Частина II. Довідник. (Кохно М. А., Трофименко Н. М., Пархоменко Л. І. та ін.; За



ред. М.А. Кохна та Н.М. Трофименко). - Київ: Фітосоціоцентр, 2005. - 716 с., іл.  
3. Гончаренко Б.В. Методичні рекомендації з використан-

ня видів та культиварів роду форзиція (*Forsythia Vahl*) в декоративних насадженнях Правобережного Лісостепу України. - К.: Наук. світ, 2007. - 19 с.

Надійшла 19.03.2008р.

Н.М. Трофименко, Б.В. Гончаренко

**Отдельные перспективные красивоцветущие интродуценты для оптимизации садово-парковых ландшафтов**

Рекомендованы отдельные красивоцветущие древесные интродуценты (преимущественно декоративные формы) семейства Rosaceae Juss. и рода *Forsythia Vahl* с семейства Oleaceae Lindl. для пополнения списка ассортимента растений, предназначенных для улучшения декоративности, структуры и продуктивности ландшафтных озеленительных объектов. Эти растения прошли интродукционное испытание в Национальном ботаническом саду им. М.М. Гришка НАН Украины (НБС) и заслуживают широкого использования.

**Ключевые слова:** *интродуценты, растения, оптимизация, вид, ландшафт*

N.M. Trophinenko, B.V. Goncharenko

**Definite prospects for plant introductions with beautiful blossom in optimization of garden and park landscapes**

This clause is devoted to studying of plants which can be used for improvement of a landscape and optimization of an environment.

**Key words:** *plants, optimization, kind, landscape*

**Відомості про авторів:**

**Трофименко Н.М.**, к.біол.н., ст. наук. співробітник Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України;  
**Гончаренко Борис Васильович**, провідний інженер Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України.

**Адреса для листування:**

Трофименко Надія Михайлівна, 01014, м. Київ, вул. Тімірязєвська, 1, Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України. Тел.: (044) 284-01-16

УДК 582.746.56:712.4(477-25)

О.О. Ільєнко

**КАШТАНИ КИЄВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

*Національний ботанічний сад ім. М.М.Гришка*

**Ключові слова:** *каштан, рослина, фактор, середовище, зелені насадження*

**В** складних екологічних умовах сьогодення питання поліпшення стану навколишнього середовища урбанізованих територій є надзвичайно актуальним. При цьому доцільно зауважити, що одним із найбільш ефективних факторів такого поліпшення є зелені насадження різноманітного призначення, розташовані як в межах населених пунктів, так і поза ними.

З цією метою в зелених насадженнях м. Києва нами проводилось вивчення стану гіркогокаштани звичайного (*Aesculus hippocastanum L.*), саджанці якого тут були вперше висаджені майже півтора століття тому і який згодом став символом столичного мегаполісу, де його загальна кількість на нинішній час становить біля 2 млн. екземплярів.

Для отримання об'єктивної і всебічної оцінки щодо стану досліджуваного виду ми застосували оригінальну методикку, розроблену Кузнецовим С.І. та ін. (1998). Згідно з цією методикою головним оцінюючим критерієм слугував стан асиміляційного апарату дерева, оскільки навіть незначні зміни в його функціонуванні призводять в підсумку до непередбачуваних наслідків, в т.ч. це може проявитись у сповільненні інтенсивності росту пагонів, зменшенні стійкості до впливу багаточисельних несприятливих факторів міського середовища, повній або частковій втраті декоративності і, як наслідок, всиханні.

В результаті проведених досліджень встановлено, що по суті тільки трохи менше половини екземплярів гіркогокаштани звичайного на території м. Києва знаходяться у задовільному стані і виконують фітомеліоративні та декоративні функції на належному рівні. Інша ж частина дерев знаходиться у пригніченому стані різного ступеня і внаслідок комплексної дії несприятливих умов зростання та різного плану пошкоджень виконують свої функції або незначною мірою, або ж повністю деградує. При цьому вони також втрачають свою декоративність і привабливість.

Таким чином зрозуміло, що є потреба оптимізації стану насаджень гіркогокаштани звичайного в умовах м. Києва і з цією метою доцільно здійснити ряд заходів, в т.ч.: забезпечення на державному рівні охорони міських зелених насаджень, посилення служби санітарного захисту насаджень та своєчасного вжиття адекватних за-